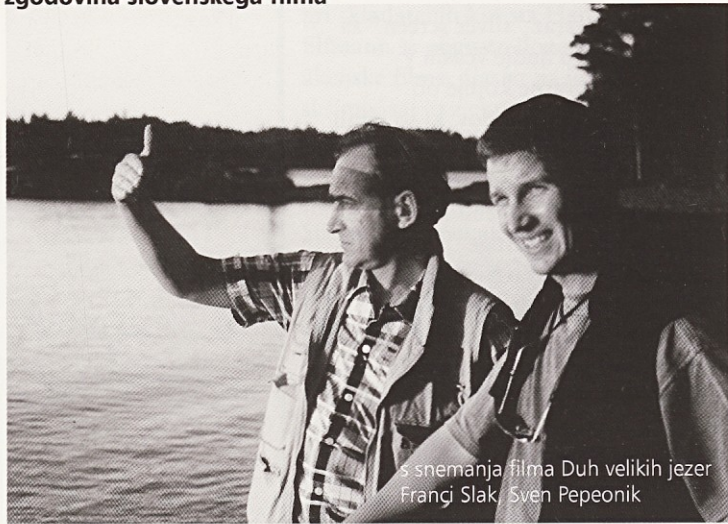




s snemanja filma Duh velikih jezer
Franci Slak, Sven Pepeonik

ivan nemanič

filmski spomin na misijonarja irineja friderika barago

Letos, ob prazniku apostolov Petra in Pavla, 29. junija, je minilo 200 let odkar je v Mali vasi pri Trebnjem zagledal luč sveta Irenej Friderik Baraga (1797-1868), duhovnik in neutrudni misijonar med indijanskimi plemeni ob Velikih jezerih v Severni Ameriki in prvi škof s sedežem v Marquettu v gornjem Michiganu. S peresom sta njegovo podobo in zlasti misijonsko dejavnost predstavila dr. Franc Jaklič (v knjigi *Friderik Baraga*, ki je izšla leta 1951 v Buenos Airesu) ter pisatelj Alojz Rebula v obširni monografiji *Duh Velikih jezer* (1997) v zanj značilnem izklesanem jezikovnem slogu.

O velikem slovenskem misijonarju Frideriku Baragi so ohranjene portretne upodobitve. Naslikal ga je Kriehuber, po njegovi podobi sta ga portretirala Vl. Mazi in Matej Langus. Baragovo življenje se je izteklo pred iznajdbo filma, zato neposrednih filmskih posnetkov o njem nimamo, pač pa pripovedujejo o njegovem misijonskem življenju dokumentarna filma v Slovenskem filmskem arhivu pri Arhivu Republike Slovenije in pa film režiserja Francija Slaka. Objavljene publikacije in filmsko gradivo se med seboj dopolnjujejo. Oba avtorja objavljenih knjig sta pred našimi očmi oživila svojevrsten "film" z vsakdanjimi podrobnostmi, dogodivščinami in nevarnostmi, katere je Baraga premagoval na poteh po brezmejnih širjavah indijanskih gozdov in zaledenelih jezer – kljub nasprotovanju belih priseljencev pri njegovem misijonskem poslanstvu. Lazarist Tone Zrnec je v svojem filmu *Sledovi* po Baragovih stopinjah prepotoval od postaje do postaje in tako zaokrožil njegovo misijonsko delovanje med Očipvejci in drugimi indijanskimi plemeni.

V začetku 80. let je Arhiv Republike Slovenije prevzel v svoj filmski arhiv film *Sledovi*. Film opisuje Baragovo življenjsko pot od rojstnega kraja, šolanja, priprave za duhovniški poklic, prve službe po posvetitvi za duhovnika, do Baragove odločitve za misijonsko delo na širjavah Velikih Jezer med "poganskimi" Indijanci. Film so v začetku 80. let predvajali po župnijskih skupnostih v Sloveniji, širši slovenski javnosti pa ni bil prikazan. Potem, ko smo si ga ogledali v Arhivu RS, smo sklenili, da ga uvrstimo v naš arhiv. Odločitev je temeljila zlasti na ugotovitvi, da je film, čeprav nastal v tujini, posnel slovenski avtor in v njem predstavil slovenskega rojaka, ki se je z velikimi črkami vpisal v cerkveno in kulturno zgodovino. Pri prebiranju sodelavcev v filmski ekipi ugotovimo, da je bil Tone Zrnec, lazarist v Torontu, zgodovinski svetovalec pri snemanju, pobudnik snemanja ter pisec scenarija. V temeljiti študiji je osvetlil življenje in delovanje Friderika Barage med Indijanci. Snemalne spretnosti je prevzel v roke Joseph Silvay, glasbo za film je skomponiral Jože Osana, ton pa posnel Frank Kus ml. Slovenski tekst v filmu bere Tone Zrnec. Film je bil sinhroniziran tudi v angleščino, kar je prav tako pripravil Zrnec. Angleško besedilo bere Marjan Resnik. Barvni, 16mm film v dolžini 660m je bil izdelan pri Production Film Makers Association v Torontu. Presneli so ga tudi na 8mm trak ter na kaseto. Idejo za film *Sledovi* so uresničili tudi s podporo dopolnilne šole in župniji Marije Pomagaj v Torontu.

Otroci šole so prirejali koncerte in izkupiček namenili fundaciji za film.

Scenarij filma zajema celotno življenje misijonarja Barage. Snemalec nas najprej popelje v njegov rojstni kraj Malo vas pri Trebnjem, kjer v graščini še danes stoji opremljena rojstna soba.

V njej so ohranjene tudi knjige izpod peresa Friderika Barage. Nato obiščemo župnijsko cerkev v Dobrniču, kjer je bil misijonar krščen; tam so mu v spomin postavili doprsni kip. V Ljubljani si ogledamo portal semenišča, kjer je študiral bogoslovje. Ustavimo se ob oltarju v stolnici, pri katerem je bil posvečen v duhovnika. Prav v tem semenišču hranijo Langusov portret škofa Barage.

Svojo duhovniško službo je začel v Šmartinu pri Kranju. Tu si ogledamo župnijsko cerkev, kjer je mladi duhovnik maševal. Kmalu je bil premeščen v Metliko. Ogledamo si križev pot, ki so ga v cerkvi namestili po prizadevanju Barage samega. Tu snemalec prikaže še belokranjske običaje ter vsakodnevna opravila vaščanov.

Po dveh letih dušnega pastirstva med preprostim belokranjskim ljudstvom je v njem dozorela želja po misijonskem poslanstvu. Njegov cilj so bili Indijanci ob obalah Velikih jezer Severne Amerike. Film nas popelje prek mesta Harbor Springs na obali Michiganskega jezera do zadnje življenjske postaje škofa Barage, v Marquett. Spotoma se ustavimo ob cerkvicah in misijonskih postajah, ki jih je zgradil v letih svojega bivanja med Indijanci. Ob koncu leta 1853 je prejel škofovsko posvečenje. Ogledamo si prvi škofijski sedež in središče Baragove dejavnosti v kraju Sault St. Marie. V hiši, kjer je živel, so pozneje uredili njegov muzej. V njem so ohranjeni Baragov križev pot, doprsni kip, krplje, s katerimi je premagoval snežne zamete, škofovski sedež, škofovski grb in križ ter cel kup indijanskih predmetov. Baraga je kmalu prenesel škofijski sedež v Marquette, mesto ob južni obali Gornjega jezera. V cerkvi so ohranjeni nekateri osebni predmeti škofa: škofovski prestol in prstan, kelih, ki ga je dobil v dar od Franca Jožefa, mašni plašč, misijonski križ, pečat, brevir, dnevnik in drugi predmeti.

Baragova zapuščina nam pove, da se je poleg dušnopastirskih dela ukvarjal tudi z znanstvenim raziskovanjem in publicistiko. Veliko časa je posvetil proučevanju jezika indijanskih plemen, pripravi indijanske slovnice, slovarja in drugih knjig v indijanskem jeziku. Ob potovanju po obalah Velikih jezer nas pritegnejo izbrani motivi, posnetki zgodovinskih znamenitosti krajev, ki danes vabijo turiste od blizu in daleč. Pred kamero stopijo Indijanci Očipvejci v svojih živo pisanih oblačilih. Obiščemo njihova borna bivališča. Prikazane kraje je Baraga obiskoval in prehodil, povsod zasledimo njegove "sledove". O filmu *Sledovi* je pisal dr. Drago Klemenčič v Družini (št.24/1984).

Drugi film *Slovesnost*, ob odkritju spomenika škofu Frideriku Baragi v Clevelandu, katerega tudi hrani Slovenski filmski arhiv, prikazuje obisk ljubljanskega nadškofa dr. Gregorja Rožmana v ZDA ter celoten potek slovesnosti septembra 1935. Uvodna slovesnost je potekala na Brezjah, kjer je pred cerkvijo maševal



Duh velikih jezer

nadškof Rožman s prošnjo razglasitve Barage za svetnika. Na pobudo Jugoslovanskega kulturnega vrta s predsednikom Antonom Grdino se je slovesnosti udeležilo 60.000 ljudi, zlasti slovenskih izseljencev v ZDA. Mesto Cleveland je podarilo v parku prostor za spomenik Baragi. Sprejem dr. Rožmana je potekal v župniji sv. Lovrenca v spremstvu župnika Omana in drugih duhovnikov. Dekleta v narodnih nošah in množica Slovencev ob straneh ceste je z zastavicami pozdravila nadškofa; v sprevedu so se zvrstili godba, cerkvena bandera in drugi. Nadškofa je spremljala častna straža. V fari Sv. Vida v Clevelandu so Slovenci sprejeli dr. Gregorija Rožmana 21. septembra; po prihodu se je srečal z duhovščino, med njimi s pomožnim škofom v Clevelandu, Jamesom McFadenom, na slovesnosti pa je bil tudi predstavnik jugoslovanske ambasade iz Washingtona dr. Božidar Stojanović, vodja kranjske slovenske katoliške enote John Plevnik in druge visoke osebnosti. Nato se je zvrstil spreved z jezdec v narodnih nošah, mladinski pevski zbori, godba sv. Lovrenca in drugi.

Na slovesnosti ob odkritju spomenika misijonarja Barage se je zbrala množica slovenskih izseljencev, mnogi med njimi so prišli v narodnih nošah. Proslavo je vodil ugleden Slovenec iz Clevelanda, John Mihelič. Govor je nadaljeval predsednik Jugoslovanskega kulturnega vrta Anton Grdina. Sledil je govor dr. Gregorja Rožmana, ki je spomenik tudi odkril, blagoslovil pa ga je škof James McFaden. Sledili so govorniki: guverner države Ohio, zastopnik župana Clevelanda, predsednik Baragove zveze in drugi. Film o slovesnostih ob odkritju spomenika škofu Frideriku Baragi je posnel slovenski izseljenec Anton Grdina. Slovenski zdravnik dr. Anton Pelko pa je kopijo odkupil in jo podaril nadškofu Rožmanu. Arhivu Slovenije je kopijo v začetku 70-ih let izročil Triglav film, o tem, kako so prišli filmi iz škofije, pa ni podatkov. Slovesnost ob odkritju spomenika škofu Baragi v Clevelandu opisuje Amerikanski Slovenec (24.-26.sept. 1935). Časopisno poročilo dopolnjuje filmske posnetke in je pomembno zlasti zato, ker je film nem.

Režiser Franci Slak je v letu 1995 v produkciji Televizije Slovenija in Bindweed Soundvision dokončal celovečerni dokumentarni film **Duh velikih jezer**. Film je nastal po temeljitem proučevanju dostopnega gradiva o Baragi, po ogledu krajev v ZDA in pogovorih z izvedenci, ki so preučevali Barago. Med njimi so bili sociologi, zgodovinarji, arhivarji, muzejski kustosi, pisatelji in drugi. Kot je zapisano na koncu filma, je avtor vzel naslov po knjigi pisatelja Alojza Rebule. Pri snemanju filma je bilo uporabljeno še naslednje gradivo: Dnevnik Friderika Barage, njegovi življenjepisi, npr. delo Bernarda J. Lamberta, *Shepherd of the Wilderness*, in drugi. Sledile so nekatere kronike, npr. *Kronika Marquetteške škofije*; temeljno literaturo pa predstavlja zbirka devetnajstih obsežnih knjig različnih avtorjev, *Handbook of the North American Indians*, in pričevanje ter znanstvena študija zgodovinarke Helen H. Tanner, *Atlas of Great Lakes: Indian History*. Med viri ugotovimo še *Baraga County Historical Book*, *Baraga County Ethnic Pageant*; foto dokumentacija je iz knjižnice Newbery Library, Chicago.

Pomembna je literatura o indijanskih plemenih Ojibwa in Ottawa in pogovori s pisateljema Gordonom Henryjem (*The Light People*) in Geraldom Vizenorjem (zbirka novel *Earth Power Coming*). Film je posnet na videotraku.

V začetku režiser predstavi področja, kjer je Baraga deloval. Sledijo misijonske postaje Krivo drevo, njegova prva postaja, nato postaja Cross Village z leseno cerkvijo in velikim križem, pokopališčem ter grobovi priseljencev in domorodcev. Nato prikaže cerkvi v Petoskeyu in Harbor Springsu, postajo v La Pointu in končno Baragov muzej z eksponati. Sogovorniki pripovedujejo o življenju indijanskih plemen, o običajih, zlasti pa o trgovini (menjavi rib in živalskih kož za "ognjeno vodico").

Že pred Barago so obiskovali Indijance na območju Velikih jezer jezuitski misijonarji in jih pokristjanjevali. Misijonarji, zlasti Baraga, so se trudili, da bi jih zavarovali pred žganjem. Ob krstu je od odraslih zahteval, da se odpovedo alkoholu; pri tem je imel misijonar velik uspeh, pa tudi neprijetna srečanja z belimi trgovci. Za Indijance je ustanavljal šole in jih učil branja, pisanja in osnov računanja. Temeljito je obvladoval indijanski jezik, saj je le tako mogel uresničevati svoje misijonarsko poslanstvo. Kakor je zapisal pisatelj Alojz Rebula, je Baraga pridigal tudi v nemščini, francoščini in angleščini; s svojimi petimi jeziki je simbolično predstavljal vesoljno katoliško Cerkev. Sad njegovega večletnega študija predstavljata *Slovnica* in *Slovar indijanskega jezika* (1700 strani), ki ju je dokončal 1853. leta. Obe deli sta še danes v uporabi in služita za ponovno učenje tega jezika, ki izumira. Novi priseljenci so si prizadevali, da bi Indijancem odvzeli zemljo, jih potisnili v rezervate in jih tako omejili pri nekaterih pravicah, npr. pri ribolovu. Tudi na tem področju se je Baraga postavil po robu novim priselencem. S temeljnim znanjem prava, ki ga je študiral na Dunaju, preden se je odločil za bogoslovje, je nemalokrat odvrnil nevarnost, ki je pretila Indijancem. V indijanskem jeziku je natisnil katekizem in molitve, ki so jih uporabljali pokristjanjeni Indijanci. Film v drugem delu prikaže spomenik Baragi – duhovniku s krpljami. Na njem preberemo med drugimi napisi tudi ime ljubljanskega nadškofa Jožeta Pogačnika. Ustavimo se v kraju Assinis, kjer je nekoč stala ena izmed Baragovih misijonskih postaj. V Sault Ste. Marie je bil sprva sedež njegove škofije; leta 1866 jo je Baraga preselil v Marquette, kjer je zgradil škofijsko cerkev - katedralo, v kateri je pokopan skupaj s svojimi nasledniki (Ignacij Mrak, Janez Vertin). V katedrali je nameščen tudi portret Barage. Marquetteški škof James H. Garland nam tu pripoveduje o življenju in misijonskem poslanstvu Friderika Barage. V Baragovem muzeju si ogledamo njegove osebne stvari: dnevnik, škofovski prstan, portrete iz zadnjega obdobja njegovega življenja, kjer spominja na Indijanca, in končno sliko Barage na mrtvaškem odru. Umrl je leta 1868. Raziskovalec filma bo ob podrobnejšem pregledu in študiju odkril v njem še druge zanimivosti in podatke – vseh seveda ni bilo mogoče predstaviti v tam zapisu. •

Duh velikih jezer

Avtor teksta: Franci Slak

Ekipo v ZDA: Sven Pepeonik (kamera), Bob Schneider (producent)

Ekipo v Sloveniji: Franci Slak (scenarij, režija, izvršilni producent)

Saša Lošić (glasba), Andrej Praprotnik (montaža)

Produkcija: TV Slovenija

Izvršni producent: Bindweed Sound Vision